

ДЕКОНСТРУКЦИЈА КАО КОНЦЕПТ АРХИТЕКТОНСКЕ ПРАКСЕ

Милан Максимовић*

рад примљен: фебруара 2013, рад прихваћен: јула 2013.

DECONSTRUCTION AS CONCEPT OF ARCHITECTURAL PRACTICE

Сажетак

У овом раду испитује се однос филозофског појма деконструкције и његове практичне примене у тумачењу концепта архитектонског стваралаштва. Деконструкција се не разуме само као формална метафора, већ као критички поступак којим се преиспитују уобичајени поступци у приступу архитектонском обликовању и третману архитектонског простора. Кроз паралелу са филозофијом, осветљава се приступ архитектури као месту разградње уобичајеног и устаљеног начина мишљења о архитектури, а тиме и третмана архитектонског концепта у стваралачкој пракси. Студијом случаја анализара се обликовни концепт објекта Палата Центер у Београду и кроз његово тумачење интерпретира се деконструкција као концепт архитектонске праксе. На том примеру, компаративно са познатом интерпретацијом деконструкције пројекта парка Ла Вилет у Паризу, изводи се закључак о кључном доприносу филозофије деконструкције концепту архитектонске праксе – приступ који установљава и афирмише метод за стварање и ширење архитектонских различитости као нових простора чулности естетског доживљаја простора.

Кључне речи: *еконструкција, архитектура деконструкције, естетика, тумачење архитектуре, зид*

Abstract

This paper inquires into the relationship between philosophical concept of deconstruction and its practical application in the interpretation of the concept of architectural creativity. Deconstruction is not only understood as a formal metaphor, but as a critical process that examines common approaches to architectural design and approach to the treatment of architectural space. Through a comparison with philosophy, this procedure highlights the architectural approach seen as a decomposition of normal and usual way of thinking about architecture and therefore associated treatment of the architectural concept in creative practice. By case study method, analyzed the formal concept of building "Zepter Palace" in Belgrade, which is interpreted as a deconstruction of the concept of architectural practice. In this example, in comparison with the well-known interpretation of deconstruction on project of La Villette Park in Paris, derived a key contribution of the philosophical deconstruction to the concept of architectural practice – approach that establishes and promotes a method for creating and widening of architectural diversity, seen as a new space sensuality of aesthetic experience of space.

Keywords: *deconstruction, architecture of deconstruction, aesthetic, interpretation of architecture, wall.*

Увод

У октобру прошле године у Београду је, у организацији Архитектонског факултета у Београду и ЦЕЛАП-а, одржана међународна конференција *Архитектура деконструкције*¹ која је у нашој средини поново реактуелизовала тему деконструкције и филозофије Жака Дериде (Jacques Derrida) и њену рефлексiju на архитектуру. Тим поводом, у овом раду пружа се осврт на практичну примену једног филозофског појма у тумачењу архитектуре и архитектонске праксе. Архитекти често у свом раду поступају интуитивно, не водећи се неким теоретским или филозофским утемељењем, али на другој страни, филозофија и архитектонска теорија пружају повољан оквир да се, гледано са стране, објасне и истакну смисао и значај појединих пројектантских поступака и практичних избора (Grosz Е. 2001). Циљ таквог ангажмана јесте да се покаже скривени простор веза одређеног концепта филозофског и теоретског мишљења са концептима примењених у интенцији стварања архитектуре.

* Др Милан Максимовић, доцент
Архитектонски факултет Универзитета у Београду

1 International Scientific Conference *Architecture of Deconstruction: The Specter of Jacques Derrida* University of Belgrade, Faculty of Architecture and the Center for Ethics, Law and Applied Philosophy (CELAP), Belgrade, October 25–27, 2012.
2 Пословни објекат *Палата Центер* у Београду, аутори архитекти Бранислав Митровић и Василије Милуновић, 1997.

ДЕКОНСТРУКЦИЈА И АРХИТЕКТУРА

Деконструкција (или деконструктивизам) у архитектури је често представљана као буквална примена филозофије деконструкције, односно као „материјално заступање неке идеје” (Wigley 1998). Уобичајен поглед на деконструкцију у архитектури полази од артикулисане форме која се преиспитује у својој конститутивности, да би се на неки формални начин деконструисала подстичући обликовне сугестије „нестабилности”, „лома” или „хотимичне разградње”. Примењујући један метафоричан однос према употреби појма деконструкције, овде се кроз архитектонску форму извлачи аналогија са филозофским појмом деконструкције. Такво разумевање је директна алузија на саму реч „деконструкција” и на однос према архитектури као уобичајено „конструктивно” стабилно артикулисаног појавности. Подразумевајући да се архитектура углавном доживљава визуелно и просторно, ова метафорична употреба појма деконструкције сасвим је разумљива, али истовремено и под знаком питања да ли је у потпуности адекватна. Деконструкцију не треба схватити као поништење или деструкцију стабилне архитектонске форме, већ као далеко шири поступак аналитичког мишљења којим се граде нови увиди и преиспитују постојећи концептуални приступи и склопови у архитектури.

Шта је заправо деконструкција? У филозофији се она разуме као структурална анализа и критичко мишљење које води ка разоткривању саме предметне структуре и приказивању конфликта њених основних значења. Деконструкција покушава да предметност разоткрије са различитих, често супротстављених страна, како би се показала немогућност јединствених и апсолутних категорија значења.

„Деконструкција... испитује и пореди појмовне парове који су у овом тренутку прихваћени као очигледни и природни, као да у једном јасно одређеном тренутку нису били институционализовани, као да немају своју историју. Будући да их примамо као догме они ограничавају наше размишљање” (Derrida 1986).

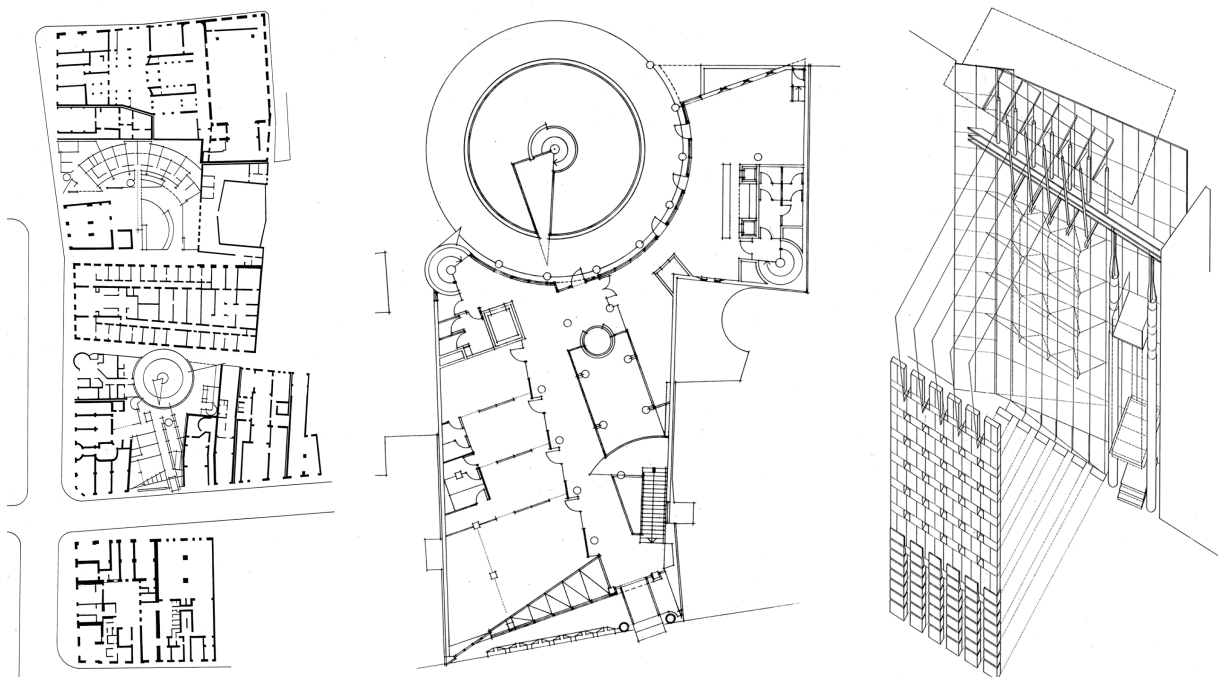
Према Жаку Дериди, деконструкција повлачи преиспитивање доминантних дискурса, отварање притивречности кроз истовремено супротстављање различитих, често контрадикторних, дивергентних и супротних мишљења о одређеној појавности. Она нас „упозорава да сумњамо у заувек утврђене истине, у апсолутне истоветности и у референцијалност у корист непрекидне еманципације чула” (Трики 2009). Појам деконструкције у том погледу представља алат који разграђује уобичајену стабилност мишљења и тиме омогућава да се оно прошири у поље неочекиваних конструкција које могу бити доведене у питање са неког рационалног становишта или „мејнстрим” погледа. Овакво опажање стварности креће се ка „суштини ствари”, за шта се примењује својеврсно декомпоновање онога што је „познато”. „Деконструкција се не састоји од обилног раздвајања, разилажења или уништавања, већ од потврде одређеног ‘бити заједно’, одређеног *maintenant*; конструкција је могућа

само до те мере где су основе деконструисане. Афирмација, одлука, проналазак, постизање *constructum*-а није могуће уколико филозофија архитектуре, историја архитектуре, основе архитектуре нису доведене у питање. Уколико су основе потпуно сигурне, нема конструкције нити проналаска” (Вилс 2011).

Архитектура, као дубоко институционализована професија, представља погодан простор практичног испитивања метода који је заснован на деконструкцији. Посебно је погодно када је у питању однос према њеној историји, али и према модернизму као концепту негирања исте те историје. Слично као и у филозофији, појам деконструкције може постати основа преиспитивања устаљених приступа архитектонске праксе или погодно средство за тумачење приступа који испољавају разлике у односу на стабилан и уврежен архитектонски дискурс. Ово преиспитивање не мора следити метафоричну слику деконструкције архитектонске форме, али се у форми, као и у програму, функцији или материјализацији, може испољавати. У овом погледу, у нашој средини може бити карактеристичан пример пословног објекта Палата Цептер у Београду,² на коме се примењен концепт обликовања може тумачити као вид деконструкције, односно интерпретирати као преиспитивање третмана једног од основних историјски установљених архитектонских елемената.

Примарни обликовни мотив на овом објекту (Сл. 1) представља зид главне фасаде који је употребљен тако да одступа од сопствене дословне функције. Његова употреба преведена је у засебну артикулацију која се на неколико нивоа преиспитује. Тема „зида” изведена је из традиционално схваћеног елемента конструкције, заштите и затварања простора и прерађена и преведена у један потпуно нови елемент „отвореног” грађења архитектонске форме.

У укупној структури, обликовни „зид” није зид, већ само један од слојева фасадне равни, један елемент који гради дубину фасаде. Спољна перцепција омогућава да се овако третиран зид види као елемент који чини део улице, као визуелна граница и форма која омогућава континуитет изградње градског блока. Зид је уписан као знак куће, елемент који замењује форму објекта и који гради континуитет блоковске ивичне градње, односно стварања формалне ивице ширег просторног склопа. Стварни објекат је повучен према унутрашњости блока, чинећи да се простор коришћења одвоји од уличне регулације. Зид није граница (преграда) између унутра и споља, јер објекат има своју „праву” фасаду која је у другом плану и која је решена као стаклена зид-завеса, па је фасадна раван заправо вишеструко увећан међупростор који гради две слике – доживљај „зида” из спољног простора и из унутрашњости објекта. Једно представља слику јавног простора и спољашњег сагледавања улице и блоковске регулације, а друго је перцепција унутар куће. Уз све, „зид” је изгубио и уобичајену конструктивну улогу. Унутар објекта примењен је скелетни систем конструкције, карактеристичан за овакву архитектонску структуру.

Сл. 1.
 Пословни објекат *Палата Центер* у Београду, аутори архитекти Бранислав Митровић и Василије Милуновић, 1997.
 (ситуација, основа приземља и аксонометрија идејног пројекта, фотографија М. М.)

Fig. 1.
 Commercial building “Zepter Palace” Belgrade, architects Branislav Mitrović and Vasilije Milunović, 1997, (site plan, ground floor and axonometry of preliminary design, photo M. M.)

Посматрано кроз појавност објекта, фасадни зид је елемент грађења обликовне сложености. На њему читамо извесно коришћење концепта „збијене композиције”, слојевитости којом се фасадна равна развија у дубину међупростора (процепа) између двоструког плана фасадног платна. Други план, решен као стаклена зид-завеса, пружа отвореност и транспаренцију која се својом природом супротставља предњем плану. Овај, по много чему формалистички приступ, ствара зато извесно „жртвовање”, којим се неочекивано гради дистанца ексклузивности приватне репрезентације садржаја унутрашњег простора у односу на јавни простор

улице. Збијеност и слојевитост, какву често налазимо у модерној архитектури, овде је примењена управо у тој „дебљини” фасадне равни, која престаје да буде проста опна, а није ни одељујући камени зид, већ један производ хибридизације – спајање два међусобно супростављена обликовна приступа.

Фасадни зид је само миметичка форма зида, јер се његовим третманом у обликовању поништава његова дословна функција и он постаје обликовни елемент који само производи формалну представу којом се архитектонски концепт прилагођава датом контексту и ствара засебну

феноменологију архитектонског израза. Зид постаје аутономан елемент, производ чија је функција да буде „одвојен“ од функције, на тај начин претварајући се у елемент означавања који тежи да постане тек репрезент сопствене функције или његова метафорична представа. Ослобођен своје употребе и претворен у репрезентацију која представља сопствену метафоричку слику, „зид“ је нешто што није, разлика која репрезентује једну форму у функцији спољне слике и поштовања услова урбанистичке регулације и правила градње.

У обликовном смислу, овде се може препознати поступак типографског утискивања, онако како га је дефинисао Лаку-Лабарт (Philippe Lacoue-Labarthe), где типографија представља поступак коришћења препознатих типолошких форми, које се миметички утискују у елементе различите изворности (Lacoue-Labarthe 1988). Перфорирани зид је зид само у типолошком погледу, он је на објекту представљена форма; он је више врста љуске која својом „утиснутом“ формом подржава однос куће са окружењем, уважавајући градски простор и његове конститутивне елементе – улицу и блок. То је елемент који прати вокабулар традиције у циљу подршке градског простора, ивичне градње и формирања склада уличне слике.

Оваква конституција зида ремети логику функционалне рационалности у којој се употребљен елемент увек посматра са становишта утилитарности. Зид је сада више елемент трансценденалности која подстиче раздвајање оног што је доживљај зида од онога шта је његова стварна функција. Зид се супротставља рационалном разумевању постајући повод за интерпретације у категоријама доживљавања простора, односа између спољашњег и унутрашњег. То је грађење одређене чулности у оквирима перцепције једне неочекиване интерпретације, при чему се ствара место где се артикулише разлика у употреби толико очекиваног и јасног архитектонског елемента. Метафора је један од начина којим се може установити оваква разлика, ако метафору схватимо као поступак који је „посебан и изузетан вид употребе језика, одступање од његовог нормалног функционисања“ (Ричардс, 1986). Већ то одступање ствара место испољавања разлике од уобичајеног говора или стварања архитектуре, односно одступање од примарне употребе функционалних елемената архитектуре или одступање од њеног дословног коришћења. Заобилажење дословности представља облик критике рационалне функционалности, чинећи да таква архитектура трага за формом која ће превазићи сопствену нужност.

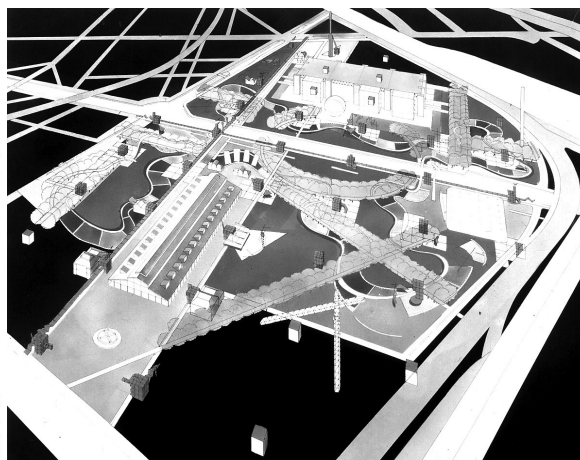
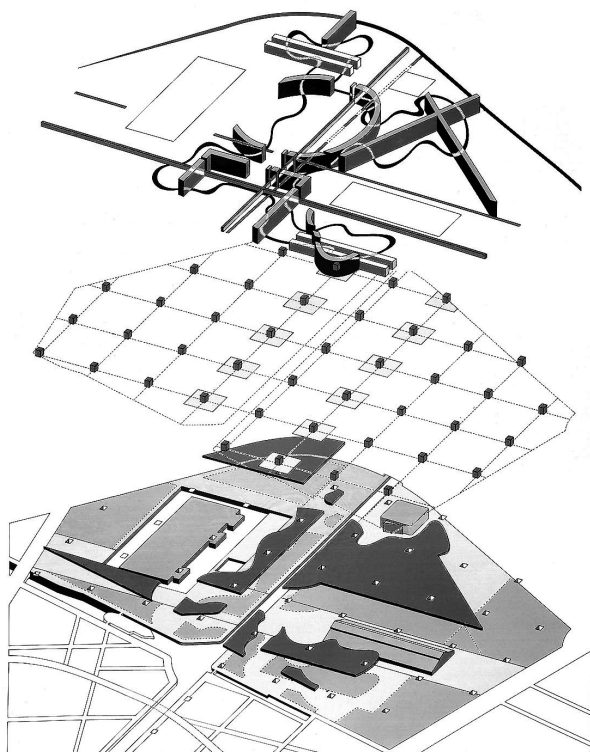
Зид на Палати Центер може се постматрати као једна врста узорка који оповргава темељни дискурс модерничког функционализма – идеју да изражајни елемент архитектуре потиче из његове функционалне улоге. Приступ на неки начин одбацује интерпретацију „зида“ као фиксираних знакова који репрезентује своју функцију и постаје ослобођена функција која репрезентује зид као знак. Али, и овакав став може се прихватити само на први поглед, јер зид овде управо говори о правој функцији конкретне архитектуре. Кућа није просто „склониште“, нити је зид елемент заштите,

конструкције и функције, она је овде више репрезент инвестицијске моћи (скулптуралног знака), него што је архитектура заснована на употребној функционалности. Ту се налази стварни простор архитектонске интерпретације у којој је могуће да зид буде ослобођен своје стварне функције и постане медијум слободног уписивања и интерпретирања пренесеног значења.

РАЗЛИКА И КОНТРОВЕРЗА АРХИТЕКТУРЕ

Банализована критика Палате Центер може довести у питање оправданост архитектонског концепта, јер сваки отклон од „уобичајеног“ изазива контроверзна осећања – треба пронаћи смисао тамо где се смисао опире нашем устаљеном „поимању света“, његових вредности и значења. Кључна критичност, коју повлачи један овакав просторно-обликовни искорак, заснива се на „здраворазумском“ одбацавању разлике, где се другачије етикетира категоријама које треба да покажу да је разлика у односу на устаљеност увек изван разума и разумљивог. „Чему и зашто“ увек повлачи питање смисла које у другачијем дискурсу упорно измиче када год покушамо да га рационализујемо, јер оно је засновано управо на месту отпора, провокације и негације једног „рационалног“ и уобичајеног клишеа. Метафора разлике нужно је деконструкција постојећег и један од начина превладавања и опонирања стабилности устаљених дискурса, јер „ко није био уверен да се, ако се хоће наставити, мора и прекинути, да се мора ‘искочити’ из круга прихваћених идеја“ (Ricoeur 1981: 355). Опонирање које изазивају приступи архитектонској разлици није необично, јер се деконструкција форме и архитектонске традиције увек може повезати са деконструкцијом разума – место где се поново преиспитује стабилност нашег приступа архитектури, како би се отворио простор за нову „чулност“ простора. Тиме се следи Деридина деконструкција западног рационализма – покушај да се подразумевајућа рационалност доведе у питање, односно поново изгради дискурс који би уписао измењене облике мишљења и разумевања стварности. Свака традиција почива на једном логоцентричном погледу где се кроз разумевање и говор артикулишу системи вредности и тиме се управља оним што је могуће. Прекиди таквог следа, како кроз говор, тако и кроз простор и архитектуру, омогућавају след кретања и помака.

Пројекат парка Ла Вилет (Parc de la Villette, Paris) Бернара Чумија (Bernard Tschumi) пример је искорака у концепту парка који престаје да буде само простор артикулације зеленила и шетних стаза, већ постаје својеврсни полигон на коме архитекта испитује границе у артикулацији концепта отвореног јавног простора (Сл. 2). Низ металних конструкција, распоређених у оквиру правилног растерног поља, прати артикулацију хотимичног преплета природног и уређеног простора. Пресечне тачке у растеру су наглашени црвени пунктови, „сидришне тачке за ствари и људе“, којима се изазивају догађаји, парцијалне могућности окупљања, али су то и места која треба да изазивају „институционалне

Сл. 2.
**Парк Ла Вилет у Паризу, аутор архитекта
Бернар Чуми, 1982–1998.** (дијаграм и
перспектива пројекта, фотографија Рори Хајд,
www.roryhyde.com)

Fig. 2.
**Parc de la Villette, Paris, architect Bernard
Tschumi, 1982–1998,** (diagram and overview of
the project, photo Rory Hyde, www.roryhyde.com)

структуре службене културе... урбане паркове, музеје, секторе за разоноду..." (Tschumi, 2004: 144). Наизглед, форма ових пунктова је без јасне функције или са функцијом која је битно подређена укупној форми. Одмах је јасно да те структуре измичу разумној корисности и Чуми металне инсталације назива *Фоли* (*La Folies* – лудости, лудорије), чиме оне призивају опозицију према ономе што је разум и смисао; оне се доживљавају изван категорија употребе или функције. Деридиним речима, они деконструишу наше поимање непроменљивих ослонаца архитектонске позиције која је укоренења у хомогено постављеним оквирима онога што зовемо западном културом и традицијом. Посебно провокативна концепција Чумијевих инсталација изражена је њиховом недореченом и случајном формом. Облици су сличне структуре, али немају препознатљиву правилност, они се понављају, али истовремено мењају или изостављају изван неког реда – логика случаја заузима место једног поретка хомогене целовитости. Фолији у основи преиспитују значење архитектуре у односу на то како се убичајено простор артикулише и како се употребљавају означитељи:

„архитектура мора да има значење, она мора да га представља, и да кроз њега, значи“ (Derrida, 1998: 308). За Чумија циљ Фолија је да се ослободи историјских конотација и на тај начин да се смести у „шире и апстрактније традиције, као аутономни објекат који ће, убудуће, бити способан да прими нова значења“ (Tschumi, 2004: 139-140). Фолији дестабилизују значење и „значење значења“, јер управо изостављање познатих система у просторном третману изазива осећање које „доводи у питање“, које деконструише архитектонски поредак и доприноси да се појавна архитектура чини бескорисном, апстрактном и колоквијално бесмисленом. Међутим, Дерида се са тим утиском не слаже. Он Фолије види у афирмативном дискурсу који чини скривено „нихилистичко понављање метафизичке архитектуре“ (Derrida, 1998: 310) и то у непосредном тренутку, у самом присуству у простору Ла Вилета, у тренутку осећања преиспитивања, обнављања и новог исписивања есенцијалног карактера архитектуре, њене метафизике, у самом доживљавању. Њени атрибути су овде поново „исцртани“ кроз формалну лепоту и чињење њеног присуства

које се односи на себе – без репрезентације, без мимезиса и без понављања.

Архитектура схваћена као место догађаја доноси разумевање архитектонског језика који изопштава класичне дискурсе и поредак схваћен кроз историју стилова. Постмодерни дискурс, усмерен на симболички декоративизам, питање програма посматрао је као „потрошене функционалистичке доктрине“, где се величала архитектонска форма као репрезентација и место пасивне контемплације.

„Та изопачена форма историје позајмила је од семиотике способност да ‘чита’ слојеве интерпретације, али је свела архитектуру на систем површинских знакова, на рачун реципрочног, индиферентног или чак конфликтног односа простора и догађаја“ (Tschumi, 2004: 111).

Према Чумију, питање стила и метафоричних форми, односно значења површинског читања архитектуре, појавило се истовремено са великим утицајем инвеститорских лобија, у времену процвата тзв. постмодернизма, чинећи да су се архитекти све мање бавили архитектонским програмом и просторним концептом, а све више постајали пуки декоратери наметнутих просторних и програмских концепата. Инспирацију за програмско преиспитивање архитектуре Чуми налази у књижевности.

„Ако писци могу манипулисати структуром приче, на исти начин као што изврћу вокабулар и граматiku, не би ли и архитекти могли чинити исто, организовати програм на сличан објективан, непристрасан или имагинативан начин?“ (Tschumi, 2004: 111).

Чумијева критика показује да питање средстава није усмерено на метод, колико на сам циљ, јер метафоричност, домишљатост, измештање елемената и значења, превазилажење очекиваног програма и очекиване форме, представљају средства, не за површинску и декоративну интерпретацију, већ за преиспитивање концепција просторне организације, минималног функционализма и устаљених типологија.

Закључак

Однос деконструкције, као превасходно филозофског појма и као приступа архитектонске праксе, овде није третиран као проблем превођења термина из једне области у другу, већ као питање методолошког концепта који се може применити у различитим доменима. У својим текстовима о архитектури, Дерида се опире сталној потреби да се архитектура, уосталом као и култура шире, смести у профилисане означитеље, па и онда када спада у „идеологију прогреса“ у којој стално постоји потреба да се означи/направи разлика између онога пре и после. Следећи тај став, он истиче важност да се посматра њена тренутачност, управо у моменту непосредности њеног догађања, при чему је методолошки концепт деконструкције једно од могућих средстава за то.

Појединачни примери могу довести у питање разумевање архитектуре као примарно утилитарне праксе. Свако уписивање новог приступа, схваћеног као деконструкција нечег устаљеног, било као нове форме обликовања или прогарма, јесте један начин мењања мишљења и доживљаја простора. Контрадикције појединачних алегорија деконструкције при томе треба посматрати изван свођења на познате категорије корисности и рационалности; пре је реч о поступку који тежи да се из познатих приступа архитектуре излучи место разлике која омогућава да се стварност мења у циљу сензибилирања нових чулности естетског доживљавања простора. Метафорично разумевање и употреба таквих разлика повлачи неодлучност, или бар амбивалентност, критике и вредновања; они нису ту да би једне вредносне и стваралачке системе мењали другима, као што је нпр., модерна мењала традицију или постмодерна модерну, већ је њихова амбивалентност простор сталног преиспитивања архитектонских концепција како би се многобројни приступи „расули“ у ширину разлика и ширину нових чулности. Деконструкција, схваћена као метод, на тај начин добија свој смисао и оправдање, како у филозофији, тако и у архитектонској пракси.

Литература:

- Grosz, E. (2001): *Architecture from the Outside*, Cambridge, The MIT Press
- Derrida, J. (1986): *Architecture where the Desire may Live*, *Domus* 671, pp. 17–24.
- Derrida, J. (1998): *Point de Folie*, from: Leach N. *Rethinking Architecture: A Reader In Cultural Theory*, London and New York, *Routledge*
- Lacoue-Labarthe, P. (1988): *Typography: Mimesis, Philosophy, Politics*, Stanford, *Stanford University Press*
- Ricoeur, P. (1981): *Živa metafora*, Zagreb, *Grafički zavod Hrvatske*
- Рičардс, А. А. (1986): *О метафори*, из: Којен, Л. *Метафора, figure i značenja*, Beograd, *Prosveta*, str. 22.

- Triki, R. B. (2009): *Žak Derida*, из: Šuvaković, M., A. Erjavec, *Figure u pokretu*, Beograd, *Atoča*, str. 470.
- Tschumi B. (2004): *Arhitektura i disjunkcija*, Zagreb, *AGM*
- Vils, B. (2011): *Prostorne umetnosti: razgovor sa Žakom Deridom*, из: Bojanić, P., V. Đokić, *Dijalozi sa arhitektama*, Beograd, *Arhitektonski fakultet u Beogradu*, str. 29.
- Wigley, M. (1998): *The Translation of Architecture*, from: Hays, M. *Architecture Theory since 1968*, Cambridge, *The MIT Press*, p. 660.